

דתישכונע

פרשת לך לך, תש"פ, מספר 1342

הניסיון בהגות היהודית

אלישי בן-יצחק

תכלית הניסיון היא לבחון את מעמדו של האדם ביחס לא-ל, הרי שהכול גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם.

הרמב"ם במורה הנבוכים מייחד פרק לסוגיית ה'ניסיון'.¹⁰ את הדיון הוא פותח בקביעה: "עניין הניסיון אף הוא מוקשה מאוד. הוא מן הקושיות הגדולות ביותר בתורה!" לאחר קביעה זו הרמב"ם שולל שתי תפיסות רווחות באשר לסוגיית הניסיון. הראשונה: זו שסבורה שמטרת הניסיון היא העמדת אמונתו של האדם במבחן. והשנייה: זו שסוברת שתכלית הניסיון היא לתת שכר לאלו שצלחו את המבחן. לאחר ששלל הרמב"ם תפיסות אלו הוא מבהיר:

דע שכל ניסיון המופיע בתורה מטרתו ומשמעותו רק שידעו האנשים מה ראוי להם לעשות, או מה הם חייבים להאמין. לכן משמעות הניסיון היא, כאילו שיעשה מעשה מסויים שאין הכוונה לאותו המעשה כפרט, אלא הכוונה שיהיה דוגמה שיחקו אותו וילכו בעקבותיה.

לפי גישתו של הרמב"ם, כפי שהוא גם מוכיח אותה במורה הנבוכים, הניסיונות מבקשים להשריש דרכי פעולה משמעותיות לתיקון פעולות האדם ולשיפור אורחות חייו.¹¹

גישה דומה אנו מוצאים גם בר"ן, שמשמיענו:

אין ספק שהניסיון לא יהיה אלא לאחד משני דרכים: או לתועלת המנוסה או לתועלת הכלל. לתועלת המנוסה – כי בהיות מחשבת הצדיק טובה ועניינו חזק ביראת ה' יתברך, מביא אותו לידי ניסיון למען תצטרף מחשבתו הטובה לידי מעשה, ולכן לא ינוסה כי אם הצדיק העומד בנסיונו... והשני לתועלת הכלל – שיראו כל האנשים אהבת ה' יתברך בלב אוהביו עד היכן היא מגעת, ויקחו מזה משל ודוגמא. זהו ענין הניסיון, לא זולתו.¹²

פרשתנו פותחת בעמודו של עולם.¹ היא עוסקת באבי המאמינים, ומאבותיה המייסדים של האומה הישראלית. "אחד היה אברהם"² וכזה, "אין לתורה עניין באברהם כדמות פרטית; היא משמיטה אירועים אישיים שאין להם נגיעה ישירה אל הצגת הדרמה האדירה של הקיום היהודי. סיפורו של אברהם הוא חשוב כל עוד מדובר באבי האומה".³

דמותו של אברהם נחשפת דרך הניסיונות שפוקדים אותו: "עשרה ניסיונות נתנסה אברהם אבינו עליו השלום ועמד בכולם".⁴ תכלית הניסיון הוא הרמה לגדולה.⁵ לרוב מזוהה הניסיון עם קינתור וצער.⁶ כלומר, במהותו הניסיון מיסב למנוסה תחושת חוסר נוחות, העולה עד כדי צער וקינתור. בשאלת טיבו של הניסיון והיקף תחולתו, הרש"ר הירש מבאר שהניסיון נמצא בכל מצב חדש שהאדם אינו מכיר, ולא התמודד איתו בעבר. "לנסות" פירושו אינו אלא: להעמיד כוחות אלה בפני משימות כאלה, אשר עד כה לא התנסו בביצוען. מכאן שכל ניסיון הוא עלייה, כאשר הוא מחזק ומאמץ את הכוחות הקיימים מכבר, אך טרם עמדו במבחן המשימה הנוספת או הנעלה יותר. משל למה הדבר דומה? לחבל, שכבר נשא חמישים ליטראות, ועתה מנסים אם יוכל לשאת גם את הליטרה החמישים-ואחת. אכן, בדרך זו מתחזקים ומתעלים הכוחות הפיזיים והמורליים.⁷

הניסיון אינו קשור רק לאבות,⁸ אלא כל אדם עומד בניסיון, כפי שאנו מוצאים במדרש: "אין בריה שאין הקב"ה מנסה אותה".⁹ וכאן עולה השאלה מה מקומו של הניסיון, מדוע מנסה הא-ל את האדם, ומה תכלית הניסיון? קושי זה מתחדד עוד. שכן, אם

* עו"ד אלישי בן יצחק מרצה במרכז האקדמי שערי מדע ומשפט, ובעלים של משרד עורכי דין.

1 רמב"ם משנה תורה הלכות עבודה זרה פרק א, הלכה ב. יחזקאל לג:מד.

2 הרב יוסף דב סולוביצ'יק, עמודו של עולם, (ערכו: יואל ב' וולו ולסקי, ראובן ציגלר דוד שץ) עמ' 127.

3 היעב"ץ למסכת אבות ה, ג, למרות שאת השורש נ.ס.ה אנו מוצאים רק בפרשת העקדה "והאלהים נסה את אברהם" (בר' כב:א).

4 רש"י לשמ' כ"ז; זוהר ח"א קמ, ע"א; שפת אמת אבות ה', ג.

5 ראו רשב"ם לבר' כב:א.

6 רש"ר הירש, בר' כב:א.

7 ראו בבלי סנהדרין קז ע"א, שמשמע שכל האבות התנסו, וראו היעב"ץ למסכת אבות ה, ג, שסבור שכל שלושת האבות נתייסרו בייסורים. השפת אמת בפירושו למסכת אבות כתב:

"שמצינו נמי בשאר צדיקים כיעקב אבינו ע"ה וכן באהרן".

8 שמות רבה לא, ב.

10 רמב"ם, מורה נבוכים, חלק ג, פרק כד.

11 הרמב"ם מקדיש התייחסות מיוחדת לניסיון העקדה ולתכליתו, אך לא כאן המקום להאריך. נציין רק שהרמב"ם מונה שני הסברים לניסיון העקדה: הראשון – להראות את גבולות אהבתו של אדם לאל, ועד היכן צריך האדם למסור נפשו. והשני – ללמד שכאשר האל מראה לנביא דבר נבואה בחלום, הרי שהנביא מקבל את הדברים כאמת, ואין לנביא כל ספק באמיתותם בגלל שמדובר בחלום.

12 דרשות הר"ן, דרוש ששי.

שכבר השגתי גם נסני והעמידני בניסיון למען דעת מה בידי לפעול עוד". ואכן, האל-מנסה את דוד, ודוד נכשל, ולכן אמר רב יהודה אמר רב: "לעולם אל יביא אדם עצמו לידי ניסיון".¹⁷ וכן, מתקני התפילה ביקשו להרחיק את הניסיון מהאדם והתקינו שיבקש לפני שהוא הולך לישון ומיד כשהוא מתעורר בבוקר: "ואל תביאנו לידי ניסיון".¹⁸ האבודרהם מסביר: "ולא לידי ניסיון – כי שמא לא אוכל לעמוד בניסיון".¹⁹

הרא"ה קוק בפירושו לתפילה מסביר את מהות הבקשה:

ולא לידי ניסיון – יש שהאדם כבר כבש לו את דרכו בחיים, והולך הוא לתומו על פי כל אותו המצב שהוא נתון בו, כבש כבר את המכשולים הטבעיים שבתכונותיו הנפשיות, עמד כנגד כל המפריעים הסובבים אותו בחברה, העמיד כבר את נקודת רצונו להשכיל ולהיטיב, אך לפעמים פתאום הוא מוצא את עצמו במצב חדש, בסביבה חדשה, בעולם חדש, נשטף מזרמים חדשים המתייצבים לעומתו, מה שלא עלו כלל על לבו שהם יבואו כנגדו. זהו תוכן הניסיון, שצריכים אז לחדש את כל מעמד החיים הרוחניים, ולהתאזר בגבורה חדשה מקורית ממבוע הנשמה, להיות נשאר עומד בקדושתו ומלא צביון תומתו. וזאת הבקשה שאנו מבקשים, שלא יביאנו לידי ניסיון, שלא תביאנו לידי הפתעה חדשה בארחות חיינו, שלא יהיה לנו זמן ואפשרות להסתגל אליה ולכבוש לנו את מסילתה, באופן שנוכל ללכת באורח ישר ותמים, העולה למעלה כרצון ד' בשמירתו דרך תורתו ומצוותיו אשר צוה אותנו לטוב לנו כל הימים.²⁰

גם אנו נישא תפילה ונבקש מה': 'אל תביאנו לידי ניסיון', ואם כן באנו לדי ניסיון, יהי רצון שיתקיים בנו מאמר חז"ל "אשרי אדם שהוא עומד בניסיונו, שאין בריה שאין הקב"ה מנסה אותה".²¹

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
[f](#) [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

במדרש שמואל על מסכת אבות, לרבי שמואל אוזיידא (צפת, המאה ה-16) מתלמידיו של האר"י, מובא "שהניסיון הוא כדי שידע המנוסה עצמו לאיזו מדרגה מהשלימות הוא משיג, וזה שכתוב 'לנסותך לדעת' (דב' ה:ח), כלומר שתדע אתה אך אשר בלבבך". כלומר, כל תכלית הניסיון היא להעלות את האדם ולהביאו למדרגה גבוהה יותר באמצעות חשיפת הכוחות והיכולות האצורים בו. העמידה בניסיון מבקשת ללמד את המנוסה, שפוטנציאל רב גלום בו, וראוי לו לאדם לחשוף ולשכלל את כוחותיו. כך משמיענו גם המהר"ל בפירושו למסכת אבות: "יש לך לדעת כי הניסיון שהקב"ה מנסה את הצדיק כדי שיהיה נמצא צדקתו בפועל נגלה ולא שיהיה צדיק נסתר".¹³

הרמב"ן מבאר את עניין הניסיון ככזה שתכליתו ליתן שכר טוב לצדיק, למנוסה, בגין העמידה בניסיון, והניסיון ניתן לאדם היכול לעמוד בו.¹⁴ בפירושו לבר' כב:א הוא כותב:

ענין הניסיון הוא לדעתי, בעבור היות מעשה האדם רשות מוחלטת בידו, אם ירצה יעשה ואם לא ירצה לא יעשה, יקרא 'ניסיון' מצד המנוסה, אבל המנסה יתברך יצווה בו להוציא הדבר מן הכח אל הפועל, להיות לו שכר מעשה טוב לא שכר לב טוב בלבד. ודע כי 'השם צדיק יבחן', כשהוא יודע בצדיק שיעשה רצונו וחפץ להצדיקו יצוה אותו בניסיון, ולא יבחן את הרשעים אשר לא ישמעו. והנה כל הניסיונות שבתורה לטובת המנוסה.

את העיקרון של בחינת הצדיק הרמב"ן לומד מהפסוק בתהלים: "ה' צָדִיק יִבְחֹן וְרָשָׁע וְאֱהָב חָמָס שְׂנֵאָה נַפְשׁוֹ" (יא:ה).

ר' יוסף אלבו, מתייחס אל הניסיון כאשר הוא עוסק בייסורי הצדיקים.¹⁵ אחת הסיבות לייסוריו של הצדיק היא טובתו של הצדיק, שבאה לו בין היתר בזכות הניסיונות המכונים "ייסורים של אהבה". סיבות אחרות לניסיונות הן: מירוק חטאים קטנים שעבר הצדיק מבלי שהיה מודע להם, או שמתוך תגובת הצדיק לייסורים ילמדו כולם מהי אהבת ה', או כדי להרבות את שכרו של הצדיק על ידי העמדת אהבתו את ה' במבחן.

כאן עולה השאלה, האם על האדם לשאוף שהאל-ל יעמיד אותו בניסיונות? לכאורה אנו מוצאים בדברי דוד המלך, שביקש מריבונו של עולם: "בְּחַנְנֵי ה' וְנִסְנֵי צָרְפָה כְּלִיֹּתִי וְלִבִּי" (תה' כו:ב). כלומר דוד מבקש מה' שיבחן וינסה¹⁶ אותו. לכאורה ראוי שתמיד יהיה האדם מוכן לניסיון, ואם הוא לא מתנסה עליו לשאוף לכך. הרש"ר הירש מסביר את בקשתו של דוד: "בחנני – קבע את מידת המוסר

14 ראו גם מהר"ל, דרך החיים פרק ה, משנה ד.

15 הרב יוסף אלבו, ספר העיקרים, מאמר רבעי, פרק יג.

16 המלבי"ם מבחין בין 'מבחן' לבין 'ניסיון', "הבחנה הוא אם נמצאו באדם השלמות הראויה להימצא בו מצד טבעו, והניסיון הוא לדעת אם יוכל להתעלות אל עניינים נשגבים מטבע האדם כמו ניסיון העקידה וכדומה". ראו: מלבי"ם, ביאור המילות, תה' כו:ב.

17 בבלי, סנהדרין קז ע"א.

18 בבלי ברכות ס ע"ב.

19 אבודרהם, פירוש הברכות והתפילות, השכמת הבוקר וברכות השחר.

20 הרא"ה קוק, עולת רא"ה, כרך א, עמ' עז.

21 שמות רבה לא, ב.